

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

«TƏSDİQ EDİRƏM»

Elm və innovasiyalar üzrə prorektor

AMEA-nın müxbir üzvü, professor

_____ **A.H.Kazımzadə**

Coğrafiya fakültəsinin dekanı

_____ **dos.Ş.İ.Məmmədova**

Fakültə Tədris-metodiki Şurasının sədri

_____ **dos.H.B.Soltanova**

5408.01 «Fiziki coğrafiya, biocoğrafiya, torpaq coğrafiyası, landşaftın geokimyası və geofizikası» ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahanının

PROQRAMI

Tərtib edən:

Fiziki coğrafiya kafedrasının müdiri :

c.e.d.Y.Ə.Qəribov

Bakı Dövlət Universiteti Coğrafiya

fakültəsinin Elmi Şurası tövsiyə etmişdir.

Protokol № I. 24.09.2014

BAKİ - 2014

Giriş:

Landşaftşünaslığın əsasları kursunun məqsədi və vəzifələri. Landşaftşünaslıq müasir fiziki coğrafiyanın əsas sahəsi kimi. Landşaftşünaslığın sahələri. Tətqiqat metodları, müasir və ənənəvi metodlar.

Landşaft haqqında təlimin yaranması və inkişafı. XIX əsrin axırı və XX əsrin əvvəllərində landşaftşünaslığın inkişafı. Landşaftşünaslığın müasir inkişaf mərhələləri. Landşaftşünaslığın əhəmiyyəti.

Coğrafi təbəqə və landşaft sferası. Coğrafi təbəqənin strukturu, sərhədləri. Landşaft sferası coğrafi təbəqənin tərkib hissəsi kimi. Coğrafi təbəqənin əsas qanunauyğunluqları. Coğrafi təbəqə və landşaft sferasının əsas inkişaf mərhələləri: biogenə qədər, biogen, və müasir dövrlər.

Landşaftın tərkibi və strukturu. Landşaft anlayışı. Onun morfoloji hissələri arasında fərq. Landşaftın regional, tipoloji və ümumi şərh.

Landşaftın tərkibi. Landşaftı təşkil edən komponentlər: biogen və abiogen. Əsas və asılı, konservativ və dinamik komponentlər. Komponentlər arası vəhdət və qarşılıqlı əlaqə.

Landşaftın strukturu. Landşaftın üfüqi və şaquli strukturu. Landşaft strukturunun dəyişməsi.

Landşaftın təsnifatı. Landşaft təsnifatının prinsip və metodları. Əsas taksonomik landşaft vahidləri. Landşaftın tipoloji təsnifatı. Tipoloji təsnifatın əsas taksonomik vahidləri. Sınıf – yarımşinif – tip – yarımşinif – növ. Onların təyini. Morfoloji təsnifat vahidləri, onların şərh.

Landşaft xəritələşdirilməsi. Landşaft xəritələşdirilməsinin əsas metodları. Çöl– ekspedisiya, stasionar, aerokosmik şəkillərin deşifrənməsi. Landşaft xəritələşdirilməsinin əsas mərhələləri : hazırlıq, çöl, komeral.

Landşaftın morfoloqiyası. Landşaftın morfoloji vahidləri: məhəl tipi, mərz, fasiya. Mərzin yerləşməsinə görə təsnifatı: elluvial, superakval və subakval mərzlər. Sadə, mürəkkəb mərzlər. Subdominant və dominant mərzlər. Fasiya onun təsnifatı fasiya qrupları.

Landşaftın dinamikası və inkişafı. Landşaftın dinamikası anlayışı dönən və dönməyən dəyişiklər. Landşaftın dayanıqlığı, özünü bərpası, tənzimlənməsi. İnvariant anlayışı. Landşaftın fəaliyyəti, inkişaf mexanizmi, təkamülü.

Landşaftın ritmikliyi. Ritmilik anlayışı, landşaft ritmikasını yaradan amillər. Daxili və xarici proseslərin ritmikliyin yaranmasında rolu. Sutkalıq, illik və çoxillik ritmilik.

Landşaftın proqnozu. Proqnoz anlayışı. Landşaft proqnozlarının əhəmiyyəti. Proqnozların vaxta və miqyasa görə müxtəlifliyi. Qlobal, regional və lokal. Landşaft komplekslərinin proqnozlaşdırılması. Landşaft proqnozu xəritəsinin tərtibi.

Landşaftın differensiasiyasının əsas qanunauyğunluqları. Zonallıq anlayışı. Zonallığın yaranmasının əsas səbəbləri. Enlik zonallığı və onun yaranması. Enlik zonallığının əmələ

gəlməsində rütubətlənmə əmsalının və radiasiyanın quraqlıq indeksinin rolu. Yer səthində enlik zonallığının tipik təzahür etdiyi regionlar.

Azonallıq anlayışı. Azonallığı yaradan amillər. Azonallığın relyefin hündürlüyündən, tektonik hərəkətlərdən asılılığı. Azonal komponentlər. Landşaftın hündürlük differensiasiyası. Şaquli qurşaqlığın coğrafi enlikdən, dağın hündürlüyündən asılı olaraq struktur tiplərinin yaranması. Şaquli qurşaqlığın struktur tiplərinin Tyan–Şan, Himalay və Böyük Qafqaz dağları timsalında təhlili.

Meridional differensiasiya (sektorluq) anlayışı. Sektorluğu yaradan əsas səbəblər. Materik sahili humit, daxili kontinental sektorlar. Meridional differensiasiyanın materiklərdə təzahürü.

İntrozonal differensiasiya, onu yaradan amillər. Hidromorf landşaftlar, onların əsas tipləri. İntrozonal landşaftların yayıldığı əsas rayonlar.

Dağlıq ölkə landşaftları. Dağlıq ölkələrdə relyefin landşaft əmələgətirici rolu. Dağlıq landşaftların yüksəklik qurşaqlığı. Dağlıq ölkə landşaftlarının differensiasiyasına təsir göstərən orografik vahidlər : Əsas və ikinci dərəcəli yamaclar, dağarası çökəkliklər, yamacların səmti, ekspozisiyası.

Dağın hündürlüyündən və yerləşdiyi coğrafi enlikdən asılı olaraq hündürlük qurşaqlarının yaranması.

Yeni tektonik hərəkətlərin müasir landşaftların yaranmasında rolu. Yeni tektonik hərəkətlər anlayışı. Dağlıq ölkə landşaftlarının əmələ gəlməsində və differensiasiyasında yeni tektonik hərəkətlərin rolu. Düzenlik landşaftların əmələ gəlməsində yeni tektonik hərəkətlərin rolu. Böyük Qafqazın, Rusiya düzenliyinin, Qərbi Sibir ovalığının landşaftlarının differensiasiyası misalında yeni tektonik hərəkətlərin izahı.

Landşaft əmələ gətirən amillər. Litogen amillər. Səth suxurlarının litologiyası. Hidroiqlim amilləri. İqlim şəraiti. Səth və yeraltı suların landşaftın əmələgəlməsində rolu.

Antropogen amillərin landşaftın dinamikasında, dəyişməsində rolu.

Landşaft kadastrı. Landşaft kadastrının mahiyyəti, məzmunu, taksonomik vahidlərin seçilməsi, landşaft kadastrlarının tərtib olunması üçün istifadə olunan mənbələr və kadastrda əks olunan komponentlər və onun forması.

Aqrolandşaft tədqiqatları. Aqrolandşaft tədqiqatlarının məzmunu və məqsədləri. Torpaqların keyfiyyətə qiymətləndirilməsi, torpaq kadastrlarının tərtibi, torpaqların aqroistehsal tipologiyası. Aqrolandşaft tədqiqatlarında zonallıq prinsipi. Respublikamızda aqrolandşaft tədqiqatlarının əhəmiyyəti.

Landşaft tədqiqatlarının meliorativ, rekreasiya və digər istiqamətləri. Geosistemlərin təbii meliorativ vəziyyətinin qiymətləndirilməsi, meliorasiya tədbirlərinin geosistemlərə təsiri. Təbii komplekslərin rekreasiya cəhətdən qiymətləndirilməsi. Tibbi landşaftşünaslıq, meşəsalma işlərində

landşaft tədqiqatlarından istifadə olunması.

Landşaft proqnozunun məqsədi və vəzifələri. Proqnozun üsulları. Proqnozun növləri, xüsusi və ümumi proqnozlar. Qlobal, regional və lokal proqnozlar. TƏK-nin proqnozunun nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Riyazi statistika qanunlarından TƏK-nin proqnozunda istifadə. Korrelyasiya əlaqələri. Ekstropolyasiya və interpolyasiya yolu ilə məkandaxili proqnozların tərtibi. Paleocoğrafi üsul. Proqnozda coğrafi analogiya üsulundan istifadə.

Landşaftın zaman və məkandaxili proqnozu. Landşaftın reliktdən və progressiv elementləri. Progressiv elementlər əsas proqnoz vadiləri kimi. Landşaftın inkişaf mərhələləri. Dönümlü və dönümsüz inkişaf. Landşaftın proqnozunda əsas rol oynayan taksonomik vahidlər. Proqnozda landşaftın kəmiyyət göstəricilərindən istifadə.

Proqnoz xəritələri. Proqnoz xəritələrinin nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Landşaft-proqnoz xəritələrinin tərtibi üsulları. Proqnoz xəritələrinin tərtibində stasionar və yarımsasionar müşahidələrin rolu. Landşaft proqnozlarının tərtibində aerokosmik üsullardan istifadə.

Landşaftların geokimyası və geofizikasının fənninin məqsədi, vəzifəsi və tədqiqat metodikası. Landşaftların geokimyası predmeti və bu istiqamətin tarixi. V.V.Dokuçayevin təbii zonalar və landşaftlar haqda olan ideyalarının əhəmiyyəti. V.İ.Vernadski - canlı orqanizmlərin geokimyəvi fəaliyyəti haqqında. Bu elmi istiqamətlərin B.B.Polınov tərəfindən sintezi və landşaftın geokimyasının yaradılması. Landşaftın geokimyasının metodologiyası: «tədqiqatın atomar səviyyəsi»-landşaftda atomların miqrasiyasının öyrənilməsi. Maddi-enerji və informatik yanaşma. Landşaftın geokimyası üçün sistem, kibernetika və sinergetika nəzəriyyələrinin əhəmiyyəti. Tarixilik prinsipi. Landşaftın geokimyasının əsas anlayışları: elementar və geokimyəvi landşaft, geokimyəvi əlaqə. Əlaqəli analiz-landşaftların geokimyasının spesifik metodu. MDB-də landşaftın geokimiyasının tarixi.

Landşaftın geofizikasının məqsəd, vəzifələri və predmeti.

Təbii landşaftların geokimyası. Kimyəvi elementlərin ətraf mühətdə paylanması. Klarklar.

Biogen miqrasiya. Canlı maddə haqda anlayış, atomların bioloji dövrəni. Canlı maddənin yaranması və onun orta miqdarı. Biokütlə və illik məhsuldarlıq landşaftın parametrləri kimi.

Orqanizmlər-konsentratlar. Üzvi maddələrin landşaftlarda parçalanması.

Torpaqların, aşınma qatının, səth və qruntda sularının geo-kimyası. Biosfer haqqında anlayış, Vernadski qanunu.

Fiziki-kimyəvi miqrasiya. Elementlərin landşaftda su və hava miqrasiyası. İonlar, qazlar, həll olmuş üzvi maddələr və təbii suların digər komponentləri. Su miqrasiya əmsalı, miqrasiya sıraları. Landşaft sularının geokimyəvi sistematikasının prinsipləri.

Suların oksidləşmə-reduksiya və turş-qələvi mühiti. Su miqrasiya və landşaft sinifləri. Geokimyəvi sədlər və anomaliyaların növləri. Anomaliyaların sistematikasının matrisa prinsipi. Kimyəvi

denudasiya.

Landşaftların geokimyəvi xəritələşdirilməsi və rayonlaşdırılması. Landşaft geokimyəvi xəritələr. Sistematiikanın landşaft geokimyəvi əsası və biogeokimyəvi əyalətlərin xəritələşdirilməsi.

Texnogen landşaftların geokimyəsi. Texnogenin əsas qanunauyğunluqları. Texnogen miqrasiya. Element-lərin texnofilliyi. Texnogen sədlər haqda anlayış, mühitin çirklənməsi, texnogen landşaftların optimallaşdırılması. Biosfer və noosfer.

Texnogen landşaftların təsnifatının geokimyəvi prinsipləri. Texnogen landşaftların formalaşma amilləri. Ekoloji- geokimyəvi landşaftlar.

Şəhər landşaftlarının geokimyəsi. Müxtəlif təbii şəraitlərdə sistematiikanın prinsipləri. Şəhərlərin texnogen geo-kimyəvi ixtisaslaşması. Şəhərlərin başlıca ekoloji problemləri, ekoloji-geokimyəvi qiymətləndirmənin metodları və xəritələşdirilməsi, optimallaşdırmanın yolları.

Aqrolandşaftların geokimyəsi. Aqrolandşaftların geokim-yəvi sistematiikası. Mineral gübrələr və pestisidlərin tətbiq olunmasının ekoloji aspektləri. Tayqa, meşə-çöl, qaratorpaq və quru çöllər, səhralar, rütubətli tropiklərin aqrolandşaftlarının geokimyəsi.

Zaman və məkan təbii ərazi komplekslərinin (TƏK) landşaft geofiziki səciyyəsi kimi. TƏK-in şaquli sərhəddi. TƏK-in üfüqi sərhəddi. TƏK-in aşağı sərhəddi. TƏK-in yuxarı sərhəddi. TƏK-in məkan xüsusiyyətləri. TƏK və onların zaman daxili mövcudluğu. TƏK-in səciyyəsinin müvəqqəti dəyişməsinin analizi. TƏK-in vəziyyəti və müvəqqəti dəyişməsinin sintezi.

Təbii ərazi komplekslərinin elementar struktur-funksional hissəsi və onların əsas xüsusiyyətləri. Geokütlənin mahiyyəti. Geokütlənin təsnifatı. Aerokütlə və hava kütləsi. Atmosferin qaz tərkibi, sıxlığı və bir sıra fiziki xüsusiyyətləri. Strukturun əsas xüsusiyyətləri və aerokütlənin funksional rolu. Aerokütlənin təsnifatı. Aerokütlənin kəmiyyət təyini. Müxtəlif TƏK-də aerokütlənin miqdarı. TƏK-lərin qalınlığı ilə aerokütlənin miqdarı. Havanın sıxlığı və küləyin sürəti arasındakı əlaqə. Aerokütlə TƏK-də hava kütləsinin transformasiya effektivliyinin göstəricisi kimi.

Fitokütlə. Fitokütlənin əsas xüsusiyyətləri. Fitokütlənin təsnifatı. Fitokütlənin ümumi miqdarı. Fitokütlənin miqdarının fiziki-coğrafi xüsusiyyəti və təkin vəziyyəti ilə əlaqəsi. Aerokütlə ilə fitokütlənin miqdarının əlaqəsi. Fitokütlənin ayrı-ayrı fraksiya hissələri. Fitokütlənin bir sıra landşaft geofiziki xüsusiyyətləri. Fitokütlənin miqdarının dinamikası.

Zookütlə. Ölü kütlə. Ölü kütlənin əsas xüsusiyyətləri və bölmələri. Ölü kütlənin miqdarı və struktur funksional xüsusiyyətləri. Ölü kütlənin miqdarı dinamikası.

Pedokütlə. Onun təyini və əsas xüsusiyyətləri. Pedokütlənin təsnifatı. Pedokütlənin miqdarı. Onun daxili enerjisi və bir sıra landşaft geofiziki xüsusiyyətləri. Litokütlə.Hidrokütlə.

Təbii ərazi kompleksinin funksiyası (fəaliyyət-ti).Günəş enerjisinin transformasiyası. Günəş enerjisinin transformasiyasının əsas tipləri. Ümumi radiasiya və radiasiya balansı. Dağlıq

relyef şəraitində ümumi radiasiya. Ümumi radiasiyanın udulması və buraxılması. İstilik balansı. Günəş enerjisinin və başqa komponentlərin transformasiyası. Qravitasiya enerjisinin transformasiyası. Qravitasiyanın bir sıra məsələləri. Təkin potensial enerjisi. Qravitasiya meydanında geokütlənin yerləşdirilməsi zamanı baş verən işlər. Təkin başqa enerji növləri.

TƏK-in elementar strukturu. Şaquli struktura və geohorizontlar. Geohorizontlar, onların torpağın genetik horizontlarından, bitkilərin yaruslarından və biogeosenozlardan fərqi. Geohorizontların əsas xüsusiyyətləri. Geohorizontların ayrılması-nın metodikası. Geohorizontların indeksasiyası. Şaquli strukturların əsas xüsusiyyətləri. Şaquli strukturun əsas təsnifatı.

Landşaftların struktur-funksional xüsusiyyətləri. Landşaftların geofizikası mövcuddurmu? Ekologiya, bio-senologiya və landşaftşünaslıq ədəbiyyatlarında ekosistemlər və fasiyalar arasındakı əlaqənin öyrənilmə məsələləri. Landşaftda lateral geokütlə axınları. Hava kütlələrinin qarışması. Qravitagen axınlar. Landşaft altı sahələrdə lateral geokütlənin qarışması. Flüvinal proseslərin lateral axımlarla əlaqəsi. Fitokütlənin lateral qarışması. Zoogen miqrasiya. Landşaftın vəziyyəti.

Landşaftın geofizikasında xüsusi bölmə. Landşaftın optikası. Landşaftın istilik fizikası. Landşaftın radiofizikası.

Qarışıq fənlərdə landşaftın geofizikasının ayrı-ayrı məsələlərinin tədqiqi.

Təbii landşaftların antropogen təsirlərlə dəyişilmə tarixi. Təbii landşaftların dəyişilməsinə təsir göstərən əsas amillər. Antropogen landşaftların tarixi tipləri : lokal, xətti, sahəvi. Antropogen landşaftların inkişafı, sivilizasiya ocaqları. Landşaftların müasir texnogen dəyişməsi.

Təbii landşaftların antropogen transformasiyasının əsas istiqamətləri. Meşələrin və kolluqların qırılması, mal-qaranın otarılması, sənayenin, inkişafı, təbii resurslardan istifadə edilməsi, yaşayış məskunlarının landşafta təsiri.

Antropogenləşmə əmsalı. Əsas landşaft tiplərinin antropogenləşmə dərəcəsinə görə təsnifatı.

Tropik meşələrin antropogenləşməsi, savannaların və seyrək meşələrin antropogen təsirlərlə dəyişilməsi. Musson və dəyişən rütubətli meşələrin mənimsənilməsi, antropogen yüklənməsi.

Qarışıq və enliyarpaqlı meşələrin dəyişilməsinin əsas istiqamətləri. Göl və meşə-çöllərinin mənimsənilməsi, antropogen yüklənməsi tundra və meşə-tundra landşaftlarının dəyişilməsində antropogen amillərin rolu.

Səhra və yarım səhraların, arid seyrək meşələrin mənimsənilməsi, antropogen təsirlərlə dəyişilməsi.

Yüksək dağ landşaftlarının antropogenləşmə xüsusiyyətləri. Antropogenləşmənin şaquli dəyişməsi.

Təbii landşaftların antropogen transformasiyasına görə təsnifatı. Əsas təsnifat vahidləri. Təsnifatın prinsip və metodları. Dəyişilmə dərəcəsinə, məzmununa görə təbii landşaftların təsnifatı. Əsas antropogen landşaft vahidləri. Texnogen modifikasiyalar, seliteb komplekslər, aqroirriqasiya, dəmyə əkin, bağ-plantasiya, otlaq-biçə-nək, çəmən-otlaq landşaftları.

Dağ landşaftlarının antropogenləşməsi xüsusiyyətinə görə təsnifatı.

Dünyanın müasir landşaftları. Müasir landşaft anlayışı. Dünya landşaftlarının antropogen transformasiyası ilə bağlı yaranan ekoloji problemlər. Tropik meşələrin qırılması, savannalarda mal-qaranın intensiv otarılması, səhralaşma ocaqlarının yaransması, şorlaşmanın inkişafı, urbanizasiyalaşmış rayonlar ekoloji gərgin rayonların əmələ gəlməsi, su obyektlərinin çirklənməsi, yararlı torpaqların sahəsinin azalması.

Azərbaycan respublikasının əsas landşaft vahidləri. Landşaftın tipoloji və morfoloji təsnifatı, əsas təsnifat vahidləri, düzən və dağ landşaftları, onların yayılma qanunauyğunluqları, struktur-funksional xüsusiyyətləri, dinamikası və dəyişilməsi.

Düzənliklərin yarımsəhra və quru çöl landşaftları, onların yaranma xüsusiyyətləri. Yayıldığı ərazilər, kəmiyyət və keyfiyyət xüsusiyyətlərinin səciyyəsi, insanların təsiri altında dəyişilməsi, antropogenləşmə dərəcəsi, əsas inkişaf təmayülləri, dinamikası. Mühafizə məsələləri, səhralaşma və şoranlaşma problemləri.

Düzənliklərin intrazonal landşaft vahidləri, onların yaranma xüsusiyyətləri, lokal-mikro-relyeflə, qrunut sularının yer səthinə yaxınlığı və iri çay sistemlərinin təsiri ilə yaranması. Tuqay meşə, çəmən-çala bataqlıq, bataqlıq, bataqlıq-çəmən və s. landşaftların, struktur-funksional xüsusiyyətləri, antropogenləşmə dərəcəsi, əsas inkişaf təmayülləri, dinamikası və mühafizəsi.

Dağ landşaftlarının əsas tipoloji vahidləri. Dağ yarımsəhraları, quru çölləri, çölləri, meşə-çölləri, dağ kserofitləri, dağ meşələri, subalp və alp çəmənləri, subnival və nival landşaftları.

Alçaq dağlığın, yaylaların yarımsəhra, quru çöl, dağ kserofit, humid çöl, meşə-çöl, seyrək meşə, meşə-kol, palıdli meşə landşaftları, onların yayılma xüsusiyyətləri, mənimsənilməsi, ekoloji problemləri.

Orta dağlığın meşə landşaftları və dağ kserofitləri, onların şaquli diferensiasiyası, struktur-funksional xüsusiyyətləri, dəyişilmə dərəcəsinə, mənimsənilməsinə görə fərqləri, ekoloji problemləri.

Yüksək dağlığın subalp, alp çəmənləri, subnival və nival landşaftları, onların şaquli diferensiasiyası, mənimsənilməsi, dinamikası, inkişaf təmayülləri, mühafizəsi.

Azərbaycan Respublikasının antropogen landşaftları. Təbii landşaftların antropogen amillərlə dəyişilmə dərəcəsinə görə qruplaşdırılması. Antropogenləşmə əmsalı, əsas antropogen landşaft vahidləri: aqroirriqasiya, dəmyə əkinçilik, bağ-plantasiya, otlaq-biçənək, seliteb, texnogen, hidrotexniki, yol-tikinti və s. təbii-antropogen modifikasiyalar.

Landşaftın şaquli və üfüqi differensiasiyası. Landşaft vahidlərinin şaquli və üfüqi diferensiasiyasını yaradan amillər. Landşaftın diferensiasiyasında relyefin, suxurların litoloji tərkibinin, iqlimin, antropogen amillərin və s. rolu.

Azərbaycan Respublikasının dağ landşaftları. Dağ landşaftlarının formalaşma və diferensiasiya qanunauyğunluqları. Şaquli landşaft qurşaqlarının yaranmasına təsir edən amillər.

Landşaftın şaquli struktur tipləri.

Böyük Qafqazın landşaftları. Əsas şaquli struktur tipləri. Böyük Qafqazın cənub yamacının, şimal-şərq yamacının, cənub – şərq yamacının, Abşeron – Qobustanın landşaftları.

Kiçik Qafqazın landşaftları. Diferensiasiya xüsusiyyətləri, əsas şaquli struktur tipləri. Kiçik Qafqazın cənub – şərq, şimal-şərq yamaclarının landşaftı

Naxçıvan MR landşaftları. Şaquli diferensiasianın və şaquli strukturun özünə məxsusluğu, arid dağ landşaftlarının və dağ kserofitlərinin struktur tiplərinin yaranması.

Talış dağlarının landşaftı. Şaquli struktur tipləri, onların yaranmasına təsir edən amillər. Şaquli diferensiasiya qanunauyğunlarının pozulması, landşaft inversiyaları.

Kür çökəkliyinin landşaftı. Landşaftın formalaşma xüsusiyyəti, təbii-antropogen amillərin landşaftın diferensiasiyasına təsiri, antropogen mənşəli modifikasiyaların yayılma qanunauyğunluğu, səhrələşmənin, təkrar şorlaşma və s. landşaftların ərazi diferensiasiya xüsusiyyətləri, landşaft anomaliyaları.

Biocoğrafiyanın elmlər arasında yeri və məqsədi.

Biocoğrafiyanın tədqiqat obyektı və tədqiqat sahələri. Biocoğrafiyanın coğrafi və bioloji aspektləri. Bitki örtüyü, heyvanat aləmi, biota. Biosenoz və biogeosenoz anlayışlarının mahiyyəti. Təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsində biocoğrafiyanın rolu. Biocoğrafiya Ümumi yerşünaslığın tərkib hissəsi kimi. Biocoğrafiyanın inkişaf mərhələləri. Abiotik və biotik amillərin ekoloji mahiyyəti.

Areal və onun xüsusiyyətləri.

Areal anlayışının mahiyyəti. Arealın forması və formalaşması. Arealın tipləri tam və dizyunktiv areal anlayışı. Labil və stabil arealların təhlili. Rekressiv və Proqressiv arealların formalaşmasında ekoloji amillərin rolu. Areal məkanlarının təyini üsulları. Arealın parçılanma səbəbləri. Mədəni bitkilərin törəmə mərkəzləri. Şaquli və Üfiqi zonallıq anlayışı.

Biosfer və onun ekoloji mahiyyəti.

Biosfer haqqında E.Züss anlayışının təhlili. Biosferin geokimyəvi tərkibi haqqında V.İ.Vernadski təliminin mahiyyəti. Biosferin tərkib hissələri. Biosferin atmosferdə, litosferdə və hidrosferdə sərhədləri haqqında yeni fikirlərin təhlili. Fotosintez prosesinin əhəmiyyəti. Geoloji və bioloji dövrənin əhəmiyyəti və gedişi. Biosferdə oksigenin, karbonun və azotun dövrəni. Konsumentlər, produsentlər və redusentlərbioloji dövrəndə yeri. Orqanizmlərin biosferdə müxtəlifliyi taksonlar.

Dünya okeanın ekoloji zonaları və biocoğrafi rayonları.

Dəniz və okeanların ekoloji zonallıq xüsusiyyətinin əsas şərtləri. Litoral zonanın ümumi səciyyəsi, sərhədləri və yarım zonalarının ekoloji fərqi Litoral zona faunasının əsas xüsusiyyətləri. Pelagial zonanın ekoloji göstəriciləri, sərhədlərinin dəyişmə səbəbləri, faunasının fərqli

xüsusiyyətləri. Abissal zonanın ekoloji vəziyyəti, orqanizmlərin əsas xüsusiyyəti və qida rejimi. Dəniz və okean sularının ekoloji zonalar üzrə dəyişkənlik xüsusiyyətləri.

Dünya okeanı və dənizlərin biocoğrafi rayonlaşdırılmasında qarşıya çıxan çətinliklərin izahı. Rayonlaşmanın aparılmasında temperaturun rolu. Arktik və Antraktik, Bario-Passiviya və Bario-Atlantik, Tropik–Atlantik, Tropik–Hind-Passiviya biocoğrafi vilayətlərinin iqlim göstəricilərinə görə qruplaşmasının səbəbləri. «Reliktlərin sıxışdırılması» nəzəriyyəsinin orqanizmlərin Dünya okeanında yayılmasında təhlili. Bipolyarlıq və Amfiboriallıq anlayışı. Dünya okeanı və dənizlərinin bioloji ehtiyatları və təbii sərvətləri.

Yer kürəsinin flora bölgüsü.

Dünyanın flora vilayətlərinin təsnifatında V.V.Alyoxinin və A.A. Taxtadcanın fikirlərinin elmi izahı. Flora bölgüsünün əsas prinsipləri. İqlim qurşaqlarının flora vilayətlərinin formalaşmasında rolu. Dünya flora vilayətlərinin əsas fərqli xüsusiyyətləri. Vilayətlərin əsas endemləri. Ayrı-ayrı ekosistemlərin formalaşmasında oroqrafik və iqlim-torpaq amillərinin rolu. Vilayətlər və yarım vilayətlərin əsas flora elementləri.

Dünyanın zoocoğrafi quruları və fauna vilayətləri, biofilotik aləmləri və Azərbaycanın botaniki-coğrafi rayonları.

Zoocoğrafi quruların formalaşmasında tektonik proseslərin rolu. Qurunun fauna bölgüsünün genetik əsası. Netogey, Neogey, Paleogey və Antrogey quruları faunasının formalaşmasında körpülər, dreyfer və reliktlərin sıxışdırma nəzəriyyələrinin reallığı sübut edən dəlillərin təhlili. Fauna vilayətlərinin və zoocoğrafi quruların fərqli və uyğun xüsusiyyətləri. Zoocoğrafi rayonlaşmanın aparılmasında N.A.Bobrinsk və V.Q.Geptner təsnifatlarının uyğun və fərqli xüsusiyyətlərini təhlili. Orqanizmlərin simbiozluq xüsusiyyəti. Flora və faunanın vəhdəti olan Biotanın formalaşmasında rolu. Dünyanın biofilotik bölgüsünün N.N. Drozdov və A.Q.Voronova görə təsnifatı. Biofilotik aləmlər formalaşmasında müasir ekoloji şəraitin rolu. Biofilotik inkişafda Ç.Darvinin təkamül nəzəriyyəsinin elmi təhlili. Biofilotik aləmlər və biofilotik vilayətlərin formalaşma qanunauyğunluğu.

Torpaqəmələqətirən amillər və onların mahiyyəti. Coğrafi mühitin komponentlərin torpaq əmələqətirən amillər kimi qiymətləndirilməsi. Dağ süxurları və onların torpaq əmələqəlməyə təsiri. Torpaqəmələqəlmədəbioloji amilin əsas funksiyası. Torpaq əmələqəlmə prosesində günəşin şua enerjisi, atmosfer yağıntıları və hava mühiti. Əsas iqlim amilləri. Torpaq əmələqəlmədə relyefdən asılı olaraq istiliyin, rütübətin və sülb maddələrin paylanması, torpaqların və ümumən landşaftın dəyişməsində relyefin rolu. Torpaqgeokimyəvi prosesləri haqqında təsəvvür. Torpaqəmələqəlməgətirən amillər sistemində zamanın rolu.

Torpaqəmələqəlmənin energetikasında ekoloji mühitin əhəmiyyəti. Müxtəlif mənbələrdən daxil olan enerjinin nisbəti. Müxtəlif coğrafi enliklərdə radiasiya balansı. Fotosintez prosesində

radiasiya enerjisinin nəql edilməsi. Müxtəlif landşaftlarda, üzvü töküntülərlər enerjisinin torpağa daxil olması. Dağ süxurları, bir enerji mənbəyi kimi. Torpaqəmələgəlmənin enerji balansı. Enerjinin buxarlanmaya, transpirasiyaya, biokimyəvi proseslərə, aşınmaya və bu proseslərin sürətinə təsiri. Hidrometik şərait və torpaqəmələgəlmənin intensivliyi.

Torpaqların coğrafiyası. Torpaqların təsnifatı və onların coğrafiyasında olan ümumi qanunauyğunluq. Torpaqların genetik təsnifatının prinsipləri. Əsas taksonomik bölgələr: tip, yarımtip, növ. Dünyanın və Azərbaycanın torpaq xəritələrinin səciyyəsi. Torpaqların yayılmasının üfüqi və şaquli zonallığı. Torpaq örtüyünün litoloji və potensial geokimyəvi dəyişməsi. Torpaq örtüyünün makro, mezo və mikrostrukturluğu, torpaqların coğrafi rayonlaşmasının əsasları, torpaq–bioiqlim qurşaqları və torpaq–bioiqlim qurşaqları və torpaq–bioiqlim vilayətləri.

Arktika və Subarktika vilayətlərinin torpaqları və torpaq örtüyü. Qütb səhralarının torpaqları. Arktikanın və Subarktikanın çimli torpaqları. Tundra–qleyli torpaqlar.

Tayqa meşələri vilayətlərinin torpaqları. Podzol torpaqlar. Podzoləmələgəlmə prosesinin mahiyyəti. Podzol torpaqların genetik xüsusiyyətləri.

Enli yarpaqlı meşələrin torpaqları: boz meşə torpaqlarının genetik morfoloji əlamətləri. Qonur–meşə torpaqları, çöl zonasının torpaqları.

Çöl zonasının torpaqları. Qara torpaqlar zonasının avtomorf torpaqlarının morfoloji və genetik xüsusiyyətləri.

Qara torpaq arın zonal və regional xüsusiyyətləri.

Quru çöllər və yarımsəhra zonasının torpaqları.

Torpaq əmələgəlmənin ümumi səciyyəsi. Quru çöllər və yarımsəhra zonasının avtomorf torpaqlarının morfoloji xüsusiyyətləri.

Quru çöllər və yarımsəhra zonasının şabalıdı və qonur torpaqlarının genetik əlamətləri. Səhra zonasının torpaqları. Səhraların boz–qonur və boz torpaqları. Takırlar. Səhra zonasının hidromorf torpaqları. Subtropik zonanın torpaqları. Rütubətli subtropik meşələrin qırmızı və sarı torpaqları. Tropik zonanın torpaqlarının qısa səciyyəsi. Daimi rütubətli tropik meşələrin torpaqları. Savannaların və quru tropiklərin torpaqları. Dağlıq vilayətlərin torpaqlarının ümumi səciyyəsi.

Ədəbiyyat

1. Будагов Б.А. Современные ландшафты Азербайджана. Баку, 1988
2. Будагов Б.А., Эюбов А.Д. Карта типов ландшафта и физико-географическое районирование Азерб.ССР.1978.
3. Будагов Б.А., Микаилов А.А. Развитие и формирование ландшафтов Юго-Восточного Кавказа и связи с новейшей тектоникой. Баку: 1985.

4. Müseyibov M.A. və b. Azərbaycanın landşaft xəritəsi (1:600000). Tbilisi xəritəçilik fabriki, 1975.
5. Мусейбов М.А. Ландшафты Азербайджанской Республики. Изд. БГУ, 2003.,2013
6. Гарибов Я.А. Антропогенные преобразования аридных ландшафтов Азербайджанской ССР. Баку: 1986.
7. Qəribov Y.Ə. Azərbaycan Respublikasının müasir təbii landşaftlarının optimallaşdırılması,Bakı, 2012
8. Qəribov Y.Ə. Azərbaycan Respublikasının müasir təbii landşaftları, Bakı, 2012
9. Дьяконов К.Н. Этапы географического прогнозирования. Вестник МГУ, сер. геогр., 1972, №2.
10. Исаченко А.Г. Основы ландшафтоведения и физико-географического районирования. М.: 1965.
11. Исаченко А.Г. Некоторые вопросы прикладного ландшафтного картирования. Л.: 1967.
12. Исаченко А.Г. Методы ландшафтных исследований. Л.:«Наука», 1980.
13. Мильков Н.Ф. Ландшафтная география и вопросы практики. М.: 1966.
14. Сочава В.Б. Вопросы развития прикладных географических исследований в связи с географическим прогнозом. Иркутск, 1970.
15. Исаченко А. Г. Основы ландшафтоведения и физико – географическое районирование. Изд. « Высшая школа », М , 1965. ,2000
16. Мильков Ф. Н . Физико–географическое районирование. М , 1965.
17. Мильков Ф. Н. Ландшафтная сфера земли. М , 1970.
18. Рябчиков А. М. Структура и динамика геосферы. М. , 1972 .
19. Сочава В. Б. Введение и учение о генсистемах. Н. , 1978.
20. Калескик С. В. Общие географические закономерности Земли. М. , 1970.
21. Чупахин В. С. Основы ландшафтоведение. М, 1978.
22. Сцлейманов М.Я, Ялийева И.С. Ландшафтшцнаслыбын ясаслары. Баку, 1998
23. Сцлейманов М.Я Azərbaycanın təbii və antropogen landşaftları,Bakı,2005
24. Воронов А.Г. -Биография М., 1981.
25. Воронов А.Г.- Биогеография земного шара М., 1988
26. Дроздов Н.Н.,Второв П.П.- Биогеография м.,1978
27. Ярошенко П.Д. -Общая биогеография. М., 1974
28. Абдуллаев Р.Б. –Биография. Дярс вясайти. Баку.2004.
29. Абдуллаев Р.Б. –Биография. Дярслик. Баку.2005.

30. А. Алиев, Волобуев В. Р. И др. Почвы Азербайджанской ССР. Изд.во АН Азерб. ССР, Баку – 1953
31. Атласов СССР (под ред . И. С. Кауричева, И. Д. Громыко) М., Колос, 1974, 167 стр.
32. Глазовская М. А. Общее почвоведение и география. Учебник. Выш. Школ. 1981, 400 стр.
33. Роде А. А. Смирнов В. В. Почвоведение: Учебник М. Выш. Школ, 1982, 480 стр.
34. Добровольский В. В. География почв. Учебник :М., Изд МГУ, 1988, 350 стр.
35. Геннадиев А.Н. Основы почвоведения и география почв. Метод указания М. Изд–во Москва, Уни–та 1988, 52 стр.
36. Почвенная карта мира. «Для выш. Учебн. » заведений 1: 5 000 000 М., ГУКК, 1982 г.
37. Салаев М. Э. Диагностика и классификация почв. Азербайджана, Изд – во «Элм» Баку. 1991, стр 237
38. Мəmmədov Q.Ş. Azərbaycan torpaqlarının ekoloji qiymətləndirilməsi. Bakı, 1998, “Elm”, 281 s.
39. Микаилов Н.К. «Природно–географические особенности и экологические условия засоления почв Кура–Аразской низменности, проблемы мелиорации и оценка их плодородия». Изд– во «Озан», Баку–2000, 375 стр.

"Fiziki coğrafiya" kafedrası üzrə doktoranturaya
qəbul üçün 5408.01 - "fiziki coğrafiya, biocoğrafiya, torpaq coğrafiyası,
landşaftın geofizikası və geokimyası" ixtisası üzrə

İmtahan sualları

- 1.Landşaftın tipoloji və regional təsnifatı
- 2.Landşaft sferasının antropogen inkişaf mərhələsi
- 3.Landşaftın tipoloji və morfoloji təsnifatı
- 4.Şaquli və hündürlük zonallığının əsas qanunauyğunluqları
- 5.Landşaftın morfoloji differensiasiyası
- 6.Landşaftın dinamikası və evolyusiyası
- 7.Dağlıq ölkə landşaftlarının yaranmasında yeni tektonik hərəkətlərin rolu
- 8.İntrazonal landşaftlar və onların yaranma xüsusiyyətləri
- 9.Dağlıq ölkə landşaftlarının differensiasiyasında yamacların ekspozisiyasının və sədd effektinin rolu
- 10.Landşaftın differensiasiyasının əsas qanunauyğunluqları
- 11.Landşaftın ümumi anlayış kimi şərh və onun təyini
- 12.Landşaftın differensiasiyasında rütubətin paylanması rolu
- 13.Coğrafi təbəqə, onun əsas xüsusiyyəti və şaquli sərhəddi
- 14.Landşaft sferasının enerji mənbələri
- 15.Coğrafi təbəqənin strukturu
- 16.Coğrafi təbəqə və coğrafi mühit anlayışları

- 17.Landsaftın üfüqi strukturu
- 18.Landsaftda maddə və enerji dövrəni
- 19.Landsaftın differensiasiyasında yeni tektonik hərəkətlərin rolu.
- 20.Tətbiqi landsaftşünaslıq
- 21.Landsaftşünaslığın tədqiqat obyektı, məzmunu və vəzifələri
- 22.Üfüqi və enlik zonallığı və onların fərqli xüsusiyyətləri
- 23.Landsaftın meridional və ya sektorlar üzrə differensiasiyası və bunun səbəbləri
24. Landsaftşünaslığın fiziki coğrafiya elmləri sistemində rolu
- 25.Coğrafi təbəqə və landsaft sferası, onların əlaqəsi və fərqli cəhətləri
- 26.Enlik zonallığı və onun yaranma səbəbləri
- 27.Hünlürlük qurşaqlığı və onun yaranma səbəbləri
- 28.Azonal landsaftlar və onların əmələ gəlməsi
- 29.Landsaft sferasının biogenə qədərki inkişaf mərhələsi
- 30.Landsaft sferası və onun coğrafi təbəqədən fərqi
- 31.Mərz anlayışı. B.B.Palınovun "Elementar landsaftları" (ellüvial, superakval,subakval) və onların izahı
- 32.Fiziki coğrafi differensiasiyada, zonallığın dövrü qanununun rolu
- 33.Qurunun landsaft sferi və onun əsas xüsusiyyətləri
- 34.Düzənlik landsaftlarının differensiasiyasında iqlimin, relyefin və yeni tektonik hərəkətlərin rolu
- 35.Landsaft rayonlaşmasında genetik, ərazi birliyi və obyektivlik prinsipləri
- 36.Coğrafi təbəqə və landsaft sferasının əsas inkişaf mərhələləri
- 37.Landsaft tədqiqatında aero və kosmik metodların əhəmiyyəti
- 38.Landsaftın strukturu (şaquli və üfiqi strukturu)
- 39.Dağlıq ölkə landsaftlarının differensiasiyasında enlik və meridional zonallığın rolu
- 40.Landsaft tədqiqatının faydalı qazıntı axtarışlarında əhəmiyyəti
- 41.Landsaft tədqiqatının tikinti, şəhərsalma, yaşıllaşdırma ,meliorasiya işlərində tətbiqi
- 42.Landsaftşünaslıq elminin inkişaf mərhələləri
- 43.Antropogen landsaftlar, onun nəzəri əsasları və öyrənilməsinin aktuallığı
- 44.Landsaft komplekslərinin sərhəddi
- 45.Səhralaşma prosesi, təbii landsaftın deqradasiyasında onun rolu
- 46.Dağlıq ölkə landsaftlarının əsas xüsusiyyətləri, onların differensiasiyasında oroqrafiya və ekspozisiyanın rolu
- 47.Landsaft proqnozları, məzmununa və müddətinə görə proqnozların təsnifatı
- 48.Landsaftyaradıcı əsas və törəmə komponentlər, onların qarşılıqlı əlaqəsi
- 49.Landsaft komponentlərinin kəmiyyət göstəriciləri
- 50.Landsaftın proqnozu
- 51.Landsaft tiplərinin yaranmasında rütubətlik əmsalının təhlili
- 52.Landsaft tiplərinin yaranmasında radiasiyanın quraqlıq inteksinin təhlili
- 53.Landsaft xəritələşdirilməsinin çöl mərhələsi
- 54.Təbii kompleks, məhəl, mərz, fasiya
- 55.Landsaft rayonlaşmasında əsas amil və komplekslik metodlarının izahı
- 56.Landsaft haqqında təlimin yaranması və inkişafı
- 57.Landsaftın tipoloji və regional vahid kimi şərhı
- 58.Landsaftın morfoloji təsnifatı, fasiyanın təyini
- 59.Landsaft tədqiqatı və xəritələşməsinin metodları, sərhədlərin müəyyən edilməsi
- 60.Landsaftın strukturunun təhlilində riyazi kartoqrafik metoddan istifadə və onun tətbiq sahələri
- 61.Landsaftın geokimyası
- 62.Antropogen landsaftların təsnifatı

- 63.Landsaftın rekreasiya ehtiyatları
- 64.Tətbiqi landsaftşünaslığın məzmunu və sahələri
- 65.Otlaq-biçənək, süni meşə, bağ-plantasiya və aqrolandsaftlar
- 66.Landsaft komponentlərinin qarşılıqlı əlaqəsi
- 67.Azərbaycanın əsas landsaft tipləri
- 68.Azərbaycan ərazisində landsaft differensiasiyasının əsas qanunauyğunluqları
- 69.Böyük Qafqaz dağlarında landsaftın yüksəklik zonallığının əsas tipləri.
70. Kür-Araz ovalığında landsaft daxili differensiasiyasının əsas amilləri
- 71.Azərbaycan Respublikasının fiziki-coğrafi rayonlaşdırılması
- 72.Kiçik Qafqaz dağlarında hündürlük differensiasiyası
- 73.Talış dağlarının landsaftlarının səciyyəsi
- 74.Naxçıvan ərazisində landsaftların səciyyəsi
- 75.Landsaftın yüksəklik zonallığının inversiyası
76. Landsaftın geofizikası
- 77.Tyan-Şan və Böyük Qafqaz dağları timsalında landsaftların şaquli qurşaqlığının izahı
78. Landsaft tədqiqatlarının müasir metodları
79. Fiziki-coğrafi differensiasiyasının əsas qanunauyğunluqları
80. Coğrafi təbəqənin və biosferin əsas inkişaf mərhələləri
81. Təbii landsaftların transformasiyasında antropogen amillərin rolu
82. Azərbaycanda landsaftşünaslıq elminin inkişafı
83. Landsaft təsnifatının əsas taksonomik vahidləri.Tipoloji təsnifatın əsasları
84. Landsaft sərhəddi anlayışı, sərhəddin növləri və onun landsaft strukturu ilə əlaqəsi
85. Qurunun əsas zonal landsaftları
86. Şərqi Avropa düzənliyi timsalında üfüqi zonallığın izahı
87. Azərbaycanın təbii landsaftlarının formalaşmasına relyefin və süxurların litoloji tərkibinin təsiri
88. Azərbaycanın dağlıq ərazilərinin landsaftlarının formalaşmasına dağ yamaclarının baxarlığının və sədd effektinin təsiri
89. Dağlıq ərazilərdə təbii landsaftların şaquli struktur tipləri (Böyük Qafqaz timsalında)
90. Şaquli differensiasiyanı yaradan əsas amillər
91. Zonallıq və onu yaradan əsas amillər
92. Landsaftın fəslə və sutkalıq dinamikası
93. İnzonalandırma landsaftlarının yaranmasına təsir edən amillər
94. Azərbaycanın yarımsəhra, quru çöl və arid seyrək meşə-kolluq komplekslərinin səciyyəsi
95. Azərbaycanın dağ-meşə və düzən meşə komplekslərinin səciyyəsi
96. Azərbaycanın dağ-çəmən və nival-buzlaq komplekslərinin səciyyəsi
97. Azərbaycanın intrazonal (düzən-meşə, meşə-çəmən) komplekslərinin səciyyəsi
98. Aero və kosmik metodların landsaft xəritələrinin tərtibində əhəmiyyəti.Kosmolandsaft xəritəsi
- 99.Landsaftların kəmiyyət və keyfiyyət dəyişmələri
- 100.Landsaftın inkişafı və evolyusiyası